

చతురాస్యము.

ఇది

రాజమహేంద్రవరము గనగ్న మెంటుకాలేజీలో నుభయభాషాపండితులగు

కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిలుగారిచే

రచియింపబడి

(1) వేసా విజయరామమూర్తి.

(2) దేవరకొండ జగన్నాథరావు.

(3) కర్తా రామమూర్తి.

(4) కందుకూరి సత్యనారాయణ.

అనంతరము, క్రానువాదివిషయకమధ్యనే ఈ పుస్తకము రచింపబడినది.

ముద్రణము 250 పుస్తకములు.

రాజమహేంద్రవరము.

శ్రీవిద్యానిలయ ముద్రాక్షణశాలయందు

ముద్రింపబడినది.

1913.

శ్రీ మద్విశ్వానాథాచార్యుల వ్రాసిన

సూక్తిబ్రహ్మసారసాహిత్యము

పద్యరచన.

సూక్తిబ్రహ్మసారసాహిత్యము

జాతిముక్తావళి.

సమస్తముంగలమాలిక.

పేజీలు.

1—19

20—81

82—86

87—88

శ్రీ మద్విశ్వానాథాచార్యుల వ్రాసిన

పుట.	పంక్తి.	రసము.	విషయము.
5	8	బహువక్తి	బహువక్తి
5	11	అథ	అథ
5	20	సమస్తము	సమస్తము
6	2	బైవాక్యములు	బైవాక్యములు
6	24	దీపములు	దీపములు
7	17	లింగము	లింగము
7	21	కాలక్రియములు	కాలక్రియములు
11	14	సుచ్చింతనము	సుచ్చింతనము
12	7	మైత్ర్యము	మైత్ర్యము
12	7	నిరసనము	నిరసనము
12	12	అథేకము	అథేకము
12	21	గోళధర్మము	గోళధర్మము
12	22	ముఖ్యధర్మము	ముఖ్యధర్మము
13	12	సంస్కారము	సంస్కారము
13	6	భేదము	భేదము
14	7	అత్యధికము	అత్యధికము
20	8	ద్వితీయము	ద్వితీయము
21	14	లిలామతములు	లిలామతములు

చతురాస్యము

—:(0):—

[వెన్నెచటాగమనమునది యాంధ్రపారిషద్యమండలి కోరికను వ్రాయఁబడిన

“షష్ఠశ్లోని” యనువ్యాసము.]

అన్యశ్లోకః సుగుహ స్వగుహ వీరా!

వహు సనసిహదీక్షితౌ ధ్యాత్వా

చతురాస్యం కల్లార్థా

స్వయమేకటరామశాస్త్రిరాచరితమ్!

క్షిప్తపరికావ్యులయిన యోకావ్యపరికాతాసుయ్యారా !

విశ్రాంతినివసంబు లగుటంచేసి ప్రదేశాంతరంబులకేగి వచ్చిన నెంటుకే తమయంపిసమాదరణపూర్వకసమాచారపత్రింబు జూచుకొని సభాస్థిలికాలావధికి బంధపడినవసంబులే యవకాశముమీన కారణమున వగవచో నుత్సాహంబులేక మిక్కిలి మునుగితప్రాయంబై పండితలోకబంధప్రలగుతమలోకపికారికమహేంద్రేశ్వరభావంబున మరలవికసించి నామమానసాబ్జంబు చిగ్గోడభక్తిర్యాయంబున యథాశక్తిశోభ్యత నీమహాకార్యములో నన్న బలాత్కరించుచున్నందున నీవిషయమయి నాయభిప్రాయంబును నించుకొని వినించుచున్నాడను. అహముయిన యవకాశంబులేక సావధానచిత్తంబుతో వ్రాయుమింటిని మొకవేళ గొంతపాటవంబు లోటువడినట్లు తోచినను, నావ్యాసంబునునూనఁబండితమండలిసమ్మతి

భావ రాస్యము .

బురకు సతిధాగా నోవర్చవలయునని రమ్మయ వివిధంబుల విశ్వసించి కోరుచున్నాడను,

గామ్యభాషానిరసము.

శ్లో॥ సారశ్లేషవిశేషచిత్రిణామోదాత్త సమాశ్రితైః ।

రవ్యభూతవ్యతిశేకవచ్చి రుచిర్య న్యోర్యవృష్టాంతకైః ।

ఏతైర్భూసుఖేషేణ ఘోరైః సస్యగుహా జ్వలిభిరైః ।

నిః ప్రోక్ష్యైవ విధైః కలకృతిగైః కమ్యా కసాకాజితే ।

సాహిత్యరత్నాకరము.

ఉపమ. ఉద్వేగము. మొదలగు నలంకారములను, మాధుర్యము, ఓజస్సు మొదలగు గుణములును గలిపివాక్కులయందు ఘటిల్లించుచు రస మావిభవించి రాజ్యముచుండు సరి పై పద్యముయొక్క ఫలితార్థము. రస ప్రవృత్తిగలదయే వాక్కుని చెప్పబడుచుగాని రసహీనంబగుశబ్దము వా జ్ఞామంబునకు నర్హంబుగాదని “సావాగ్యానవృత్తి” అను నాంధ్రీశబ్ద చింతామణియందలి ఉత్పత్యుహుత్రీము రసవ్యాఖ్యానము నుద్ఘోషించుచు న్నది. శ్లో॥ గుణాలంకార కీర్తనరహితో భావవిభవః—అనియు, శ్లో॥ రసావాక్యార్థస్పృశ విలసతి పదార్థాః పురరిమీ—అనియు, గుణాలంకార సంపదగల పదార్థసామగ్రియే విశిష్టరసోత్పత్తిః బ్రహ్మసంబంధ ప్రాతాదు ద్వీయసృబంధక ర్తయగువిద్యానాథపండితులచు వివరించుచుండును. ఇట్లు తత్తద్రసోచితంబులగు వెణుకంబుల పాండిత్యో నింపగుపదంబుల మేగనంబునఁ గాశ్యంబునకు జీవితస్థానీయమయి బ్రహ్మచందప్రతిభాటంబ గురసమునయించుచుండునని సర్వాలంకారికులును నైకకంఠ్యంబునఁ ద ముఖము తాత్పర్యంబులను జాటుచుండుట ఏమలార వినుచున్నారము.

“శ్లో! మహాజనా యేన గతాస్సంఘా”యను న్యాయంబున మహాజనులు సంచరించునదియే మార్గముగాని యశ్యంబు మార్గంబుగాదని స్పష్టపడుచుండగా వర్తమానకాలంబున జనులకు సుసాధ్యంబయి తొఱకయూర్తి కునయోగించుచు బామరులను రంజించునట్టి గ్రామ్యభాషయేగ్రామ్యభాషయనియు, ప్రబంధభాష ప్రతిబంధభాషయనియుఁ గొన్నివాక్యంబులు కర్ణగోచరంబులగుచున్నవి. గ్రామ్యభాష పామరులు సర్వదా వ్యవహరించునట్టి భాషగానున్నది. కాబట్టి యిట్టిభాషకుఁ బామరులే సర్వదా శరణాబు. పండితులు పామరులతోడి సంబంధదోషంబుననో, శాస్త్రీయభాష పామరులకుఁ దెలియవచ్చు కారణంబుననో గ్రామ్యభాష కొంత యుపయోగించుచున్నను గవితారచనాదిక్రియాకాలంబులయందు గ్రామ్యంబును దూరంబుగా గెంటి శాస్త్రీయంబగుభాషను నాదరించువారుగానున్నారు.

మహాకావ్యపు వేద్యపు బహుదుష్టు మొదలగునపరిశుద్ధపదార్థములు మన గృహములయందుఁ బరివరించయ్యుతో నున్నను సమయము వచ్చినప్పుడెల్లను వారిని సమ్యాజ్జరింపఁజేయు (సేపురు) తోఁదునని దూరముగా వివనాపదున్నారముగదా! సస్యముతోఁ గలుపు మిక్కిలి బలిసి పెరుగుచున్నను దానిని బ్రీయత్నపూర్వకముగాఁ బరిహరించుచున్నారము. పంకలంబగు నుదకంబునఁ గలికరేఖింపం బుపయోగించి పంకంబునగంటించుచు నిర్మలౌదకంబును గ్రహించునట్లు, లోకవ్యవహారదశయందునప శబ్దంబులు సుశబ్దంబులకంటెఁ బ్రజానురాగంబును సంపాదించి తలయెత్తి కొని విచ్చలవిడిగాఁ బ్రవర్తిల్లుచున్నను, యుక్తసమయములందు శాస్త్రీయజ్ఞాన ముపయోగించి వానిని మగింటింపవలయునెకాని యెంతమాత్రమును బెద్దురేగునట్లు పురికొల్పఁగూడదు.

లోకమున స్వోజనులు నానందంబునకై ప్రీయత్నింతురన్న సహ

మానజ్ఞానులయి సఖ్యంబుల నొందుచుందురనియు నట్టివారి వాక్కుల యందే భద్రంబై లక్ష్మి నివసించుననియుఁ బైవాక్యంబులకు ఫలితార్థము. కాబట్టి యనేకగ్రంథప్రమాణంబులఁ బరిశీలించినను యుక్తియు క్తంబులగువాక్యంబుల విమర్శించినను శాస్త్రమర్యాదకు వెఱపులేని గాఢవిద్యభాష రసాభాసంబునకుఁ బుట్టినిల్లయి గ్హ్వాణీయంబుగాని గౌరవయోగ్యంబుగాదని స్పష్టపడుచున్నది. నాటకంబులందు సీచపాత్రంబుల కుచితంబుగాన నీగాఢ్యంబునకుఁ గావలసినంత యవకాశమిచ్చి యుత్తమ పాత్రంబులయందుమాత్రము రిత్తసీయవలయును.

ఇంక నుత్తములు బ్రయోగించుచున్న పంభాషణంబుననే గ్రంథరచన చేయవలయునన్నయంశము గూడఁ గొంతచ్చించిచూతము. శ్లో! శతేషుజాయతేహరః॥ సహస్రీషుపహంశితః॥ అనున్వాయంబునఁ బామరసంఖ్యకంటఁ బండితసంఖ్య మిక్కిలి స్వల్పంబుగదా! పామరులతో సంబంధంబునంగాని, శాస్త్రీయముగా మాటాడినచోఁ బామరులు తెలిసికొనలేక నవ్వుదురన్నసిగ్గునంగాని పండితులును న్యవహారిమునందు నిలిరు లుపయోగించినంత గాఢ్యంబు నుపయోగించుకొన్నను మొత్తముమీఁద సపశబ్దంబులను సయితము క్రీమాభాగంబుతో వాడుచుందురు. లోకన్యవహారమునందు నొకవేల వ్యాకరణయుక్తంబుగా మాటాడినను నట్టిమాటలు రసవంతంబయిన యొకయుత్తమ గ్రంథంబును రచించుటకు నెంతమాత్రమును జాలియుండవు. న్యవహారావస్థతో మనకు వలసిన వస్తువులను వాడుకొనుటకు నవసరము నీర్వుచున్నట్టిమాటలు వ్యాకరణయుక్తమగు నుపయోగించినంతమాత్రముననే మనము ప్రాజదువులబ్రహ్మలమనఁచుకొందుమేని, మన గృహధిష్ఠానదేవతలయిన స్త్రీలుసయితము కొంచెము వ్యాకరణాంశము మహకంటఁ దక్కువగాఁగ నట్టి ద్వివ్యగుణక్రియలచేర్చును బ్రతిదినసంబును బ్రయోగించుచుందురుగాన వారునుగూడఁ జదువులనువ్వతే

దేవతలనియే చెప్పందగియుందురు. ఇట్లు ప్రతిగృహంబును బ్రహ్మాణీబ్రాహ్మలతో నింపారుచుండును. కావున, నిట్టి పేలపిండివంటిపేలవపుమాటలతో నిండిననీరసగ్రంథంబులు నాకర్ణించివారు కావ్యరసామృతంబును గన్గొనుటంబులతోఁ జూతలాడి జాత్రాపవిబుధాగ్రగణ్యులగుమరనియెన్నిటికిని నలంపఁగూడదు. మఱముత్తములనుకొన్నజనులు మాటాడు భాషగూడ గ్రాంథికశైలికి ననువుగా నుండఁచుదున గురుకాలవాసముచేసి సమార్జించి నున్నవీ కరుణాకూక్షంబు ననుసరించియే గ్రంథంబులు రచియింపవలయునని సిద్ధాంతముగుండును.

అథామనాస్విము.

అథామనాస్విము తతకుముందున్న స్వరము (అచ్చు) ననునాసికమని సూచించుటకు నిష్ఠియింపఁబడినచిహ్నమయి యున్నది. సంస్కృత శబ్దంబులయందుఁగూడ “అభ్ర” ఆకాశః, ఇతివిద్వాల్లి ఖతి! నయ్యన్తా! ఇత్యాదిశబ్దంబులయందు నర్థచంద్రాకార చిహ్నంబులు దేవనాగరగ్రంథంబులందు ననునాసికంబులయన యక్షరంబుల శీరంబులపయి వ్రాయఁబడుచున్నవి. అనునాసికాక్షరము, సూముఖనాసికావచనో ను నాసికః! అనుసూత్రస్మికారంబున ముఖనాసికంబుభయముయొక్క మేగనంబుతోనుచ్చరింపఁబడునదిగాన నట్టి యక్షరముయొక్క సగముభాగ ముచ్చారణతో నాసికకుఁ జెప్పింపదల పెట్టిలు స్థూలవృద్ధిని దానిని సూచించుటకై యర్థచంద్రాకారరేఖలు చిహ్నములుగా నేర్పఱచిది యుండవచ్చును. నాగరగ్రంథంబులయందు నక్షరంబులశీరంబులపయి నున్న యారేఖలే యనునాసికములయన తెలుగువర్ణంబులలో వానిసాప్త్యంబునకుఁ కాలక్రియ

బుర జరిగియుండవచ్చును. అనునాసికాక్షరముయొక్కయుచ్ఛ్వాసము ఖంబురకును, నాసికకును సమభాగంబుగాఁ జెందునని సూచించుటకేకాక పెద్దలింకొకలాభంబునకై కూడఁ జెలుగువర్ణంబుల పార్శ్వంబులయందే యర్థచంద్రోరేఖలు వ్రాసియుందురు. హ్రస్వంబులయిన యనునాసికాక్షరములతరువాత నైకల్పికముగా నిండునున్నలు వచ్చుచుగాన మునుపు నిరూపింపఁబడినయొన్నితే నిండునున్నలగునని చదువరులకు సులభముగా బోధపడుటకై యట్లు గావించియుండవచ్చును. నున్న తెలుగుభాషలోఁ బార్శ్వమందును, సంస్కృతంబున వర్ణంబులకిరింబునందును వ్రాయుట సంప్రదాయంబుగా నున్నదిగదా!

తెలుగుభాషయందువలెనే సంస్కృతభాషయందు సయితము విరంబుగాఁగొన్నిశబ్దంబులందు నను నాసికవర్ణంబులపయిని నిండునున్నలు వచ్చుట శాస్త్రీయముగావున నర్థచంద్రోరేఖలు పూర్ణానుస్వారములుండునట్టి యక్షరంబులకిరింబులపయినే వ్రాయఁబడుట పరంపరగా వచ్చుచున్నదియని తోచుచున్నది. అట్టి శబ్దంబులెవ్వియనఁగా (1) న స్పృశ్తా సం స్పృశ్తా (2) పు స్కోకీలః పుస్కోకీలః (3) పు స్వలీః పు స్వలీః (4) కా ఙ్గింధి, శాఙ్గింధి (5) చక్రిస్తాయస్వః; చక్రిస్తాయస్వః ఇత్యాదులందుఁనూఁలత్రానునాసికః పూర్వస్యతువానూఁ అనునాసికాత్పరోనుస్వారః॥ అనునూత్రింబులచే ననునాసికపూర్ణానుస్వారంబులు వికల్పంబున నగుచున్నవి యని పండితలోకంబునకు విశదమయిన విషయము. భాషయొక్కరీతి ననుసరించి తెలుగులోఁ గొన్నిశబ్దంబులందే హ్రస్వంబు లనునాసికంబులై (అరసున్నగుఋతులతోఁగూడినవియై)వికల్పంబుగా బూర్ణానుస్వారయుక్తంబులగుటయు, సంస్కృతంబులో పైనిఁజూపినవలె రీతిని గొన్నిశబ్దంబులందు మాత్రమే యచ్చుల నునాసికంబులై వికల్పంబుగా నిండునున్నలగుటయు సంప్రదాయంబుగా నున్నయది. కాని

నంస్కృతంబున నింకొక విశేషంబు కలదు. శ్లో॥ “అమోఘనాసికా న
హా” నాదిసోహరుకశస్యతాః॥ ఈషన్నాదాయణశ్చైవ శ్వాసినస్తుఖ
ఘోషయః” అనుశ్రియవచనంబు నుదాహరించుచు నాదేతినంవారఘో
షయోరుపలక్షణం శ్వాసేతివివారా ఘోషయోః సహేత్వ్యపలక్షణం
విచస్పదస్య పుత్ర ఇ కారస్యచానువాసికస్యా దస్యనాదిత్వలంఘనం అని శబ్దే
దుశ్చరంబున నాగేశపండితులు, అమోఘత్యాహరములోనివియైనందు
నః బ్రాప్తిచిదయానువాసికధర్మంబును పుత్ర ఇ కారంబునకును రేఫ
హకారంబులకును, వి ఔ లకును, నిషేధించుచున్నాడు. తెలుంగుభాష
లో నట్లుగాక, పైడి, పైట, పైపు, పైడము, ఔంగాక, కాగిలి,
కొఱ, ఇత్యాదులయందు నై కారమునకును నౌకారమునకును గూడ స
నువాసికత్వము కానిపించుచున్నది. అయితే నధ్యాయస్వరము లుండుచు
న్నవి. ఇంతియొకాక సంస్కృతంబునవలెనే తెలుంగులో సముదము కొన్ని
శబ్దంబు లధ్యాయస్వరము నొందినప్పటి (అయితే అనువాసికధర్మము కలిగి
యున్నప్పటి) యుక్తయును యథంబు నిచ్చుచుండుచు గాని యట్లుకాని
చో వివరీతార్థమగుచుండును. “ఉః” అనునట్లు బరునాసికమయినన
మయంబుననే ప్రశ్నంబును, కథయొక్క వినికిరి, డెలుపుచున్నయది. లే
నిచో నిది యపార్థకంబగును. “ఆ, ఆ,” అను శబ్దంబునందు నాకారము,
అనువాసికమయిపుడే “ఆగు” మన్న యథము నిచ్చుచు గాని యదికాని
చో వివరీతార్థమిచ్చును. ఏచు, వెలుగు, పెరుగు, పాడి, యిత్యాదులలో
నః బై విజాపిరితిని ననువాసికములయిపుడే క్రియముగా బాధించుట, కి
రణము, వర్ణింపుట, తీరనంపడ, యచుకథంబుల నిచ్చుచు గాని యట్లుకాని
చో వేరొకయథంబుల నిచ్చును. మఱియు “వచ్చె” గమలాక్షుడు, మె
చ్చె దామరసాక్షుడు ఇత్యాదిశబ్దద్వయసంధిస్థలంబులందును లోపించిన
నకారముయొక్క యానువాసిక్యమును సమీపస్థములయిన ఎకారములు
తెలుపుననియే యట్టిచోటను నధ్యాయస్వరములు వాగనుశాసనమచే వాగ్ధ

కరణాబుర విధింపఁబడినవి. అర్థాచుస్వరము తెలుంగునఁ దీసివేయఁబడె నేని లోపించిననకారముయొక్క యనునాసికధర్మమును సమీపస్థమయిన ఎకారము తెలుపకపోవలసి యుండును. మేమట్టి స్థలంబులయందు నయి తము నాసికాసంబంధముతో నుచ్చరింపమని పట్టువలతోఁ గొందఱుందు రేని శాస్త్రమందు దయచేతను వారు పలుకవలయునేకాని యట్లుకానిచో నెవరేమిసేయఁగలరు. “సయ్యస్తా; సవ్యత్సరః; పుల్లింగమ్: విద్వాల్లిఖతి” ఇత్యాదులందు సనునాసికములకు బదులుగా వచ్చిచవికాన నట్టిస్థలము లయందలియకార వకార లకారింబుల నాసికాసంబంధంబున నుచ్చరింప వలయునని శాస్త్రము బోధించుచున్నను నాయావస్థంబులకు నానునాసి క్య ముచ్చారణ శ్రీమకుఁ గారణము గాన మేము తీసివేయుమమియుఁ జైస్థలంబులందు ముక్కుతోఁగాక కేవలము ముఖంబుతోనే పలుకుదుమ నియు నెవ్వరైనఁ బ్రబుద్ధులు విరేంద్రవాదంబునకు దీగొందురేని వారిము క్కును బహుత్కారముగాఁ బట్టి పల్కించుట యెవ్వరితరమగును? ఆచు నాసిక్యము లేదనియు, అరిసున్న లేదనియు వారే యెదుటివారి ముక్కును బట్టుకొని ప్రతిబంధింపఁ బ్రయత్నించుచున్నారు గదా! శాస్త్రవిశ్వాసము చేతను, లోపించినయనునాసికాక్షునింబులగుణాబును భాషాశైలింజేసి యాదేశవర్ణంబులును సమీపవర్ణంబులును దెలుపుట యుక్తంబగునన్న యుక్తిచేతను, మరస్సాక్షి బోధింపఁగాఁ బల్కువలసిందేగాని లేనియెడ నె వ్వొరట్లు చేయింప సమర్థులగుదురు. అనున్న (లేక) యానునాసిక్యము లేదనినవారీ క్రిందిస్థలంబులయొద్ద నెట్టిసూత్రంబును బన్నదురో యడుగు చున్నారము. బా. కీ. సూ. 81. “ఘండవిదుప్రమీదిసిద్ధవకారంబున కు ముక్తుపరంబగునపుడు పకారంబు ప్రియికింబుగా నగు.” ఉదా. తలఁ పక; త్రోపక; తోపక; అరిసున్నలు లేనివారి మతంబునందు నెట్టిచకారం బులకు బకారము రావలసియుండునో యెట్టిచకారములకు సూ. 88. ప్ర కారముపవకారము రావలయునో తెలియక బుద్ధి చోలాయమానమగు

చుండును. అరసున్నయున్నయెడల ప్రతిజ్ఞను నానికాక వానినియూ. అ
నున్యాయంబున శిష్యులంపరాప్రవాహముగా వ్రాయబడుచున్నయర్థ
బిందుప్రకరవాతచకారంబును దెలిసికొని సూత్రమును సులభముగా
నుపయోగింతురు.

గీ. ధామకలితుండునై శూరతరుండగురుల

హృస్పిసగురుచియిశో మహోదయతను।

రాఘవపాండవీయము. ద్వితీ. 80. పద్యము.

ఇట భారతార్థమందు, సగురు చిరయశోమహోదయతః; సురమ
యిరచిక్తీర్వతిశయములతోఁ గూడిన వాడవుటచేత; రామాయణార్థమం
దు, రుద్రయశోమహోదయతః, బ్రహ్మసగురు అని వ్రాయబడినది.
రామాయణార్థములోని యెనగుశబ్దములో నరసున్నయున్నందునను, భా
రతార్థములోని సాంస్కృతికసగురు శబ్దములో నరసున్న లేనందునను, బ
ద్ధపాఠసమయంబునఁ బరస్పరవిరుద్ధంబయినయననాసికత్వా ననసిక
త్వోద్భవంబు లొక్కమాటయచ్చరింపఁగా శిష్యంబులుగానందునను, నిట శ్లే
షార్థమెట్లు పాసగునని యెవ్వరైన శంకింతురేని సావధానచిత్తంబుతో
విమరు. అరసున్న తరకుఁ బూర్వమందున్నయచ్చు, అనునాసికమయిన
ట్లు గుఱునని యీరతిలోఁ జెప్పియున్నాడను. కాబట్టి యెనగుశబ్దము
లోని 'అ'కారము నిత్యముగాన నునాసికముగాన నననునాసికముకానేరదు.
కాని సంస్కృతమయిన సగురుశబ్దములోని 'అ'కారము, అనునాసికముగూడఁ
గావచ్చును. ప్రమాణము. 'అ, ఇ, ఉ, ఋ ఏషాం వర్ణనాం ప్రత్యేక
మష్టాదశశబ్దాః' అని "ముఖనాసికావచ నోనునాసికః, అనుసూత్రము
క్రింద వ్రాయబడినది. యశ్చ పూర్వకముగాసర్వదాయనునాసికము కా
వలయునని యుచ్చరింపఁబడినయచ్చు, అననునాసికము గానేరదు కాని
సామాన్యముగా నుచ్చరింపఁబడిన యచ్చు, సుభయంబును గావచ్చునని
సంస్కృతవ్యాకరణశాస్త్రమందుఁ బారిభాషికంబుగా మర్యాద నేయబడి

నది, కాబట్టి యెనుగుశబ్దములోని సకారము సానునాసికమయినను, నగు
రుశబ్దములోని సకారము నిరనునాసికముగానఁ బద్యసాతసమయంబున
సకారము నిరనునాసికముగా నుచ్చరింపఁబడెనని సానునాసికంబునకును
గ్రహణంబుగలిగి రామాయణభారతార్థంబు లుభయంబును బొందును.
ఇట్లు కీర్ణవాచకమైన వెలుగుశబ్దములోని లకారముమీఁదఁబడి “ఉ”కా
రము స్వదా యనునాసికముగాన ననునాసికము కావేరు గారి, యా
వర్ణవాచకమే వెలుగుశబ్దములోని “ఉ”కారము నిరనునాసికమయినందున
కాన్త్రంబున ననునాసికమునగుడ గ్రహింపవచ్చును. కావుననే వెలుగు
మొదలగు శబ్దంబులకు నానార్థంబులుచెప్పిన నిఘంటుకాదుల వాక్యంబును
సమంజసంబగుచున్నది. సామూహ్యముగా నుచ్చరింపఁబడినవల్లం బనునా
సికంబును గావచ్చుననుటకు బరిభాషేందుఁబురుములోని నూటలోమ్మిదవ
పరిభాషలో నిట్లు వ్రాయఁబడియున్నది. “అభేదగుణః। అసరియన్నే
న్వయాపే ణోచ్చారితోగుణోభేదకోవివక్షితభిద్యుత్థః”। గుణశబ్దముచేత
నుదార్తానుదాత్త స్వరీతములేకాక యానునాసిక్యముగూడ స్థమగుననుటకు
“యథాత్మతీయాస్తధాంచమా। ఆనునాసిక్యమేషాద్భుగోగుణః” అను
పరిచయభిద్యుత్థంబు ప్రమాణంబుగా బుద్ధినిల్లుచున్నది. కావున నుచా
యాంకరంబులేమింజేసి పైనింజూపిన సాంస్కృతికవ్యాకరణ సంకేతిత సం
ప్రదాయంబు ననుసరించి యర్థబిందువులున్నక్షేపస్థలంబులయందు నిట్లు
సవరణముగనుచు యుభయభాషానిరంకుశ మైరయగాధసాంక్షిత్వముగల
సూరకవీంద్రాదుల యభిప్రాయముగుఱుట్లు స్పష్టమగుచున్నది. పైనింజూ
పినభాష్యకారులవచనంబున నానునాసిక్యభ్రము గొణభ్రముగాని
ముఖ్యభ్రంబుగానందునఁ బద్యపఠన సమయంబున నట్టిభ్రంబును వివక్ష
నేయకున్నను క్షేపార్థంబునకుఁ గొఱంత కలుగదనియే నాతాత్పర్యము.
ఇట్లు ప్రమాణంబులుచూపినను ననునాసికంబుల (అనఁగా నరమున్నల)
సంగీతరీతినివానికి జలభారావస్థలోఁ గాక శాస్త్రీయూవస్థలో నాసికతోఁ

బ్రహ్మజగంబులేనందున నది యున్నను లేనిదియైనవిద్యతేలసికా స్థితి
యసౌసాని॥ అను పుష్కలమునుబట్టి నాసికాశబ్దంబు (లేనిది) మాత్ర
ము తస్మాతంబున సాధువయి యవయవంబు నిష్ఫలంబగుగాక !!

శకటరేఫము.

సంస్కృతవ్యాకరణంబున వకారయకారములు మాత్రము లఘువు
లు, అలఘువులు, అని రెండువిధములుగా నున్నవి. లఘువరంగా లఘుత
రోచ్ఛారణ గలది యని యుక్తము. 'యస్యోచ్ఛారణే జిహ్వగోపగ్రామ
ధ్రుమాలానాం శైధిల్యంసలఘూచ్ఛారణః' అని వ్యాకరణమునందు వివ
రింపబడినది. లఘూచ్ఛారణః॥ అనుగా లఘుతరోచ్ఛారణమని శబ్దేందు
శేఖరమందు స్పష్టపఱువబడియె. నాలుకయొక్క చిట్టచివర, చివర, మ
ధ్యస్థిరేశమాలపరేశములందును మిక్కిలి తేల్చుకుంటున్నవర్ణము
లఘువలగును. ఇట్టివి సంస్కృతభాషలో యకారవకారములు మాత్ర
మే యున్నవి. అస్మిన్వ్యాకరణకర్తలు యకారవకారములేకాక రేఫము
గూడ లఘుత్వాలఘుత్వభేదముతో నున్నట్లు కనుగొనిరి. లఘురేఫము
జిహ్వగోపగ్రామధ్రుమాలములందు లఘువరముగాఁ బలుకవలయునని
యు, శకటరేఫము జిహ్వగ్రామలయందు గొనముగా నుచ్చరింపవలయు
ననియు, భేదంబుచెప్పుదురు. కనుక లఘురేఫము కోమలవర్ణముగా, సలఘు
రేఫంబు పరుషవర్ణంబుగాఁ బెద్దలు గ్రంథంబులందు లెక్కించెడి. శ్లో॥ జవ
ణావద్జిహ్వస్పర్శాస్పస్వవర్ణాంత్యశేఖరాః॥ లఘురేఫణకారాచకోమలావ
రీకీర్తితాః॥ అని యహోబలపండితీయము. ఇట్లు లఘురేఫము కోమలవ
ర్ణముచుటవలన శకటరేఫము పరుషవర్ణమని స్పష్టమగుచున్నది. లఘురే
ఫ మిహిందీకీకములోఁ జెప్పబడినరీతిని హల్వర్ణములతో సంబంధించి
నప్పడే పాఠ్యమును బోధించుచుగాని కేవలస్థితిలోఁ గోమలత్వమే నష్టము

జగుణముగాగలదనితానాచార్యులవాదము. శ్లో॥ రేఫేణయస్యకస్యాపియో
గఆస్యకృతీయయోఃసప్తరాభ్యాంతుల్యయో రాప్సరుషాప్తగణశ్శపా॥
అని వర్ణాంతరంబులతో సంబంధించినప్పుడుగాని రేఫంబునకు బహువ్ర్యగు
ణము రానేదని చెప్పుచు, శ్లో॥ మానకీససంకీర్ణాః ప్రిసరదుద్ధిరాపగాః।
వసాకర్దమితాయుద్ధేభువోంధ్రీసుభత్తైశ్చతాః అను శ్లోకంబునఁబడవం
బున బీభత్సరమునకు రేఫసంయోగ మువాహరణముగాఁ జూపఁబడినది.
శ్లో॥ అత్యుద్ధతంసాకాద్రీబీభత్సరకీర్తితే॥ అని బీభత్సరమత్యుద్ధతము
గావున నట్టిరసమును జెలియఁజేయుటకు రేఫసంయోగంబు నమంజసంబని
గ్రీ॥ ఛకర్త తాత్పర్యము. ఇట్లు సంయుక్తరేఫమును, అలఘురేఫం
బును బాదుష్యగుణము గలవిగావున కాద్రీబీభత్సరసములకుఁ దగి
నవియనియు, కేవలరేఫంబు కోమలంబుగావున శృంగారాది సుమారు
రసంబులయందుపయోగింపఁ దగినదియనియుఁ బర్యవసానము తేలుచు
న్నది. “శ్లో॥ రసాశృంగారబీభత్స” అని శృంగారబీభత్సంబులకుఁ బరస్పర
విరోధంబు గనుక శృంగారంబునకుఁ నుపయోగింపఁదగిన అఘురేఫంబు
నకును బీభత్ససంబునకుఁ నుపయోగింపఁదగినయలఘురేఫంబునకును న
య్యారసంబులకుంబోలె మైత్రీ చెల్లదని గ్రీ॥ ఛకర్తల తాత్పర్యము. కో
మలపరుషత్వంబులచే నన్యోన్యవిరోధంబుగలలఘురేఫశకటరేఫంబుల
కు యతిప్రాసములనొ మైత్రీ హాసాస్పదమనిపెద్దలచే నిషేధింపఁబడినది.

హూణభాషలోఁగూడ నొక్కయక్షుమునే లఘురేఫంబునొలెఁ దే
లికగాను నలఘురేఫంబునొలెఁగిసముగాను నుచ్చరించు సంప్రదాయంబు
కలదు. c. 9. (1) Right; Rigid ఇత్యాది శబ్దంబులలో ‘R’ గురుత్వ
ముగా నుచ్చరింపఁబడును. (2) Here; ear; near; ఇత్యాదిశబ్దంబు
లలో ‘R’ వర్ణము తేలికగాఁ బలుకఁబడును. హూణభాషలో నొకయక్ష
రమునే లఘుత్వగురుత్వములతో వాడుచుండఁగా తెలుగునందు సాకర్ష
మునకై రెండువర్ణంబులుగా నుచ్చారణభేదమును బట్టియే యేర్పడును.

బడినది. ఇట్టిభేదం బిత్తరభాషలలోఁగూడ ననాదిగఁ జూపట్టుచున్నందున మనభాషలో నట్టిభేదంబును నిరాకరించుటకై నిరాకరణబయినయలఘు శ్రీమంబు స్వీకరింపకుండునని విశ్వసించుచున్నాఁడను.

సంధి (4)

శ్లో. సంహితైకపదేనిత్యా । నిత్యాధాతూనస్థియోః॥ ని
త్యాసమానేవాక్యేతుస్సావివక్షామపేక్షతే॥

అనుచదఁబున సంస్కృతభాషలో వచనకావ్యమందు సంధి సభాషకుని యిచ్చనుబట్టియున్నది. సంహితయున్నప్పుడే సంధిలుగును గాని వేరొకయప్పుడు గలుగదు. సంహితయఁగా నుచ్చాఁడలో వర్ణముల కత్యంతసాన్నిధ్యము సంహితానామ స్వభావసిద్ధాంతమాత్రాతిరిక్త కాలవ్యవాయేన రాహిత్యం' అని వ్యాకరణశాస్త్రీవ్యాఖ్యాతలు చెప్పినారు. అర్థమాత్రీకాలముకంటె వర్ణంబులమధ్యను నెక్కుమకాలము వ్యవధానమునప్పుడు సంహితలేదని వ్యాకరణవేత్తలు నిశ్చయించిరి. సంహితాశబ్దమును సంధిశబ్దమును నొకధాతువు ననుసరించియే పుట్టింపఁ గానఁ బాతకుఁడు వాక్యము చదువునప్పుడు గుర్తీయాపినవోటలనెల్ల సర్థమాత్రీకాలముకంటె నెక్కువయెడముండును గాన సంధియుండఁ గూడదు. శ్రోతలకు వాక్యముముక్క యర్థము బాగుగఁజెలియుటకై తనయిచ్చనచ్చిన వోటలనెల్లను నాపుచు సంధిలేకుండఁ జదువవచ్చును. పద్యంబులలోనివాక్యంబులకుమాత్రీ మిట్టివిధి చెల్లదు. నవ్విదా పద్యంబు సంధియుక్తంబుగానే యుండవలయు. పద్యంబులో సంధిలేకుండనేని పెద్దలచే నది యతిభంగమునునొక్కగొప్పదోషముగాఁ బరిగణింపఁబడియె. ఇట్టియాచారము చిరకాలమునుండియు మాఘమయియున్నది. ఉదాహరణముగా శంకరమండన మిత్రీలనివాడములోని శ్లోకం

బులు శంకరవిజయమునుండి యెత్తిచూపుచున్నాడను.

శ్లో॥ కర్మకాలే న సంభాష్య
అహంమూర్ఖేణ సంప్రతి
అహంప్రకటితం జ్ఞానం
యతిభంగేన భాషిణా

శ్లో॥ యతిభంగే ప్రవృత్తస్య
యతిభంగో నదోషభావ
యతిభంగే ప్రవృత్తస్య

పంచమ్యంతం నమస్యతాం॥ (రివ స్త, 27, 28, శ్లోకములు)
మండలమిహిలు మొదటిశ్లోకమునందు 'సంభాష్య—అహం'
అని వినంధిగాఁ బలుకుటకు విని యాచార్యులు దానిని యతిభంగదోష
ముగానొంది యాక్షేపించుటగా మిశ్రులవాడు తగినసమాధానము చెప్పలేక
యతిభంగమందు ప్రవర్తించితిమను శ్లోకమునొనియతిభంగము దోష
ముగాదని వక్రిముగా నుత్తరము చెప్పిరి. కావున బద్ధగతంబైనవాక్యం
బునందు సంధి రవ్వక యుండవలయు.

అన్యదేశ్యములు. (5)

శ్లో॥ ఇహతుప్రవ్యాహర్యం సంకేతితనుప్రసిద్ధమేవ పదం అని
యాంధ్రీకబ్రదితామశిశూత్రిమువలనఁ బూర్వకపులు వాచియచ్య
దేశ్యపదంబులనే గ్రహింపవలయును గాని తక్కినవి వాడఁగూడదు. అట్లు
కాదేని యపప్రయుక్తం కవిభిరప్రయుక్తం తదుచ్యతే అనునాలం
కారికసిద్ధాంతంబునఁ బూర్వకపులు వాచియపుర్యపదమున వసరంబుగ
మనయోగింపఁ బడనేని యప్రయుక్తమనెడిపదదోషము తలస్థించును.

శనుకనే 'యద్ధేక్షేశగతః' అనినచోటను క్షేత్రపద మభినివేశార్థమందు యోగశాస్త్రమున వాడబడినదిగాని కవిప్రసిద్ధముగాదు గనుక, గూడదని ధర్మసూరి వక్కాణించె. దుశ్శ్చ్యవనాదిశబ్దంబు లప్రసిద్ధంబులుగాన నుపయోగింపఁగూడదని విద్యానాథపండితుఁడును నిరాకరించె. ఒకవేళ మన పూర్వ లెఱుంగనివస్తువు లనేకములు హఠాఃరాజపరిపాలనమునందు మనము చూచుచున్నారము గాన వానిని గవితారచనయందు నెట్లు వాడవలయునని యడుగుమఱచి వినుము. మనకు సంస్కృతభాషను దెలుఁగులోఁ దర్జముమనెడిమిషచే బ్రయోగింపవచ్చునని పెద్దలు సెలవిచ్చినందున నిట్టివస్తువులధర్మంబునుబట్టి సంగ్రహమయినసంస్కృతసమాసపదములనుగాని తెలుఁగుపదములనుగాని రసవంతముగా నుండునట్లులు, పండితకవులు పరిషత్తుచేసి కల్పించి ప్రకటించినచో నవియే వాడినకొలంది ను ప్రసిద్ధములై గ్రంథరచకు సర్వంబులగుచుని తోచుచుండెడిని. అశక్యతలంబులందు నిట్లు చేయక తీరదు.

శృంగారరసము. (6)

'శృంగమియత్రీతి శృంగారః' రసములలోఁ బ్రాధాన్యమును బొందునదియని పుష్పత్పత్తిస్థము శ్లో॥ వీరాద్భుతాదిఘోషేషు రసప్రసిద్ధిః సిద్ధాకులోపి వటయక్షవదావిభాతి। లోకే గతానుగతికర్తవశాదువేతామేతానివర్తయితుమేష పరిశ్రమోః" అనియు, శ్లో॥ శృంగారమేవ రసనాద్రీనమామనామ' యనియు భోజమహారాజు తనశృంగారప్రకాశగ్రంథమందు శృంగారమే రసముగాని తక్కినవి ఘృతకోశాలకీ న్యాయంబున రసములుగా వాడబడుదున్నవియని యాక్షేపించెను. సకలకవులును శృంగారము రసముకాదని నిరాకరింపలేదుగాని తక్కినవి రసములని సమర్థించుటకు నెక్కువప్రశక్తియును నొందిరి. భోజమహారాజునకు శృంగారరసవర్ణనయందు విక్లిప్త లయభినివేశమున్నను సతనికి విద్యాభోజుడనియే ప్రసిద్ధివచ్చినదిగాని యారసమందలియభినివేశమునంబట్టి సత్ప్రస రన చెడి దుర్బలము

ఋగ్వేదిగ్రంథమును వినియుండముగదా! అయినను బ్రహ్మకాలమును బట్టి పాశము ముదిరినశృంగారరసభాగములు విద్యాశాలలయందుఁబడిన నిర్ణయించినచోఁ జదువు చెప్పనట్టిమహాపాఠ్యములకు వివరించుటలో విద్యార్థిసంఘమునెదుట విషమముగా నుండును గానఁ బరీక్షకు నిర్ణయించుదగినవికావు. పాండిత్య ముచ్చినతరువాత విలాసమున గుప్తముగాఁజూడఁ దగియుండుగ్రంథములని నాయభిప్రాయము. చూడకున్నను నయ్యది బ్రహ్మవిద్య కాదు కావున నావంతయేనియుఁ గొంతలేదు.

కార్యదర్శివర్యులారా,

తమప్రకటించినసభానిర్ణీతకాలమునకు వ్యవధానము చాలమి నెంచి ప్రశ్నపంచకంబులో రెండింటికి మాత్రము విపులమయిన వ్యాఖ్యంబువ్రాసి, తక్కినవానిపైఁ గ్రంథముగా నాలోచింప యభిప్రాయమును బ్రకటించినాఁడను గాన మన్నింపవలయును.

రాజమహేంద్రవరము.

11—5—1912.

కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రి
ఉభయభాషాధ్యాపకపండితుడు.
అద్వైతకాలేః.

సూక్తి బ్రహ్మణ్య సార సాక్షి :

ఏకశబ్దంబు మొదలు నవాంతసంఖ్యాపదంబులకు నమాన
సాధుత్వసమర్థనము.

కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రి సమర్పితస్వాభిప్రాయము
శ్రీచేదమూర్తులయిన బ్రహ్మశ్రీ జంధ్యాల గారీనాథశాస్త్రిలవారి
సమ్ముఖమునకు.

గీతి॥ త్రిసంఖ్యయా ప్రపతంజలి! కై యట నాగేశపండితోక్తిరస్మై॥

వాచా శ్లేషి వ్యాస! సూక్తిబ్రహ్మణ్యసారసాక్ష్యశ్శ్మై॥

శ్లోకా॥ శ్రుతివిశ్రుత జంధ్యాల! శ్రీగారీనాథశాస్త్రి వర్యకృతం॥

ఏకాదినవాంతాంక! ద్వంద్వాదినిషేధ మండనం జయాత్॥

వాచాపురుషాగ్రీణీ!! పండితగేయమాజ్ఞామణి! పారితోషికంబు
గానముపంపిన యేకాదినవాంతాంకద్వంద్వాదినిషేధ నిణాయః బనెడిపుస్త
కంబును సవిస్తరింబుగా సావధానముననుండనై చదువంగాంచితిని. ఈ
శ్లోకంబున సిద్ధాంతపక్షంబున నిరూపించబడినదుక్తులు పండితమండలికి
మూర్ఖాభిషిక్తయుక్తులుగా స్ఫురింపక మానవు. పూర్వపక్షులెవ్వరో విశే
షించి వేర్కొనబడముజేసి వానినామధేయ రూపధేయంబులు నామాన
సంబునకు గోచరంబులు గాకున్నయవి. పూర్వపక్షులు దురుద్ధరపూర్వప
క్షంబులనుకొన్న నారాయణాశ్రమంబులు వాలియెడల బారాయణమాత్రీ
ఫలకంబులే కావున పారాయణాశ్రమంబులని చెప్పకొప్పునుగాని నారా
యణాశ్రమంబులెంతమాత్రీయును గానేరవు. అదియట్లుండగా నాయభిప్రాయంబును వినగోరుచున్నాడను.

1 ఏకద్యోత్రచతుష్కృమేణ గణనా మేషామివా స్తయతామ్॥
ఇతాద్యసర్వరాసువ ప్రిముఖగ్రంథంబులందు “ఏకద్యో” ఇత్యాదిస్థలంబుల,
సూ॥ త్యదాదీని నర్వేత్తిత్యం॥ అను సూక్తింబున నేకేశమంబెందుకురాలే
దని 87 పుటలో పూర్వపక్షులు శంకించుటం గాంచితి.

వారి తాత్పర్యంబిట్లు తోచెడిని.

పూర్వోక్తములయిన ప్రయోగంబులలోని త్రిశబ్దములు త్యదా
దిభిన్నంబులు గాన నయ్యవి, త్యదాద్యంతర్గతములైన ద్వి శబ్దములతో
చార్థంబున మిలితంబులైన పుష, సచ, దేవదత్తశ్చ తే॥ ఇత్యాదులందు
ద్యదాద్యంతర్గతంబైన తచ్ఛబ్దంబుచూత్రిము శేషించి యాశబ్దంబుమీ
ద నున్నద్యవచనంబుచేత దేవదత్తశబ్దార్థంబున సహితము జెలిపినట్లు ప్ర
కృతంబునంగూడఁ బ్రయోగములలోని ‘ఏక’ శబ్దముగాని ‘ద్వి’ శబ్ద
ముగాని శేషించి తమమీదను బహువచన ప్రత్యయంబును బొంది లో
పింపఁదగియున్న త్రిశబ్దములయన్గంబును నేల నుమవఁజాలవనినప్రశ్న
ర్థంబు కరతలామలకంబుగా స్పష్టపడుచున్నది. మఱియు “ఏకద్యో” శ
బ్దంబులు చార్థంబున మిలితంబులైన నచో, సూ॥ త్యదాదీనాం మిథస్సహా
క్తాయ త్వరం తచ్చిచ్ఛతే॥ అను శాస్త్రంబున ద్విశబ్దంబుచూత్రిమే శే
షించి లోపింపవలసియుండినయేకశబ్దార్థంబు నేలబోధింపనేడినియు రెం
డవిప్రశ్నార్థంబు ప్రకాశించుచున్నది. ఈరెండు పూర్వపక్షంబులకును నీ
వక్ష్యమాణంబైన త్యదాదిసూత్రిస్థశేఖరంబే సమాధానంబు సమంజసం
బుగాఁ జెలుపుచున్నది॥ త్యదాద్యంతర్గతయోగి, ఏకద్యోనైకేశ
తో నభిధానాత్; ధ్వనితంచేదం సమాపసూత్రిభాష్యే॥ ద్వంద్వోష్వేతయో
సః॥ ఏకాదినవాంతానాంద్వంద్వ భావస్య చాక్లే ఇతిసూత్రిశేషభాష్యే
ధ్వనితత్వాత్ ఏవంచ “ఏకద్యోకరణే హేతు! మహాపాతకపంచకే॥ త్యదవస్థ
స్య తోష కామాయః పంచకారయః” ఇతి నైషధపద్యే ఏకద్యోకరణే ఇ
త్సాధ్యేషః పైనిజెప్పిన సూత్రిశేఖరంబున నాగేశపండితులు సమాపసూ

తృతీయావ్యధ్వనివలనను, చాక్రసూత్రీభావ్యధ్వనివలనను, ఏకద్విప్రభృతులయినయంకంబులకుఁ గ్రీమంబుగా నేకేశ్వంబును ద్వంద్వసమానంబును “ప్రాయుక్తానామన్వాఖ్యానాత్” అనుభావ్యతాత్పర్యమువలన లోకప్రయోగప్రసిద్ధంబులు గావని స్థిరపఱచుచున్నారు. 1 సమాపసూత్రీభావ్యధ్వని స్పష్టపడఁగా సీక్రిందను స్థాలీపులకన్యాయంబుగాఁ గొంచెము వ్రాసి కనఁబఱుపఁబడును. ఏకద్వ్యాదితద్వంద్వంబులకు నేకేశ్వంబెందుకురాదని శంకించుకొని “సంఖ్యాయా అసంప్రీత్యయాదవ్యపదార్థత్వాచ్చా నేకేశ్వః! సంఖ్యాయా అర్థానం ప్రీత్యయాదేకేశ్వోనభవిష్యతి, సహ్యకావిత్వనేనాన్యోగమృతే! అన్యపదార్థత్వాచ్చ సంఖ్యాయా ఏకేశ్వోనభవిష్యతి” అని భావ్యము “ఏకశ్చ, ఏకశ్చ, ఏకా” అని యేకేశ్వంబుచేసినచో నట్టి ద్వివచనాంతమయిన యేకశబ్దంబు, లోకప్రయోగప్రసిద్ధిజేసి యసహాయులనెఱియింపకృతార్థంబిచ్చుచుగాని యిద్దఱున సంఖ్యార్థమెంతమాత్రంబును బోధింపఁజాలదనియు, ఇద్దఱునయర్థంబు నిస్సందేహంబుగా బోధించుటకు ద్విశబ్దంబే కంకణంబుగట్టకొని జాగరూకంబగుచున్నదియనియుఁ బూర్వోక్తభావ్యతాత్పర్యము. అనఁగాఁ బ్రకృతియైనయేకశబ్దం బేకత్వసంఖ్యను డెలుపుచుండఁగా నట్టి ప్రకృత్యర్థంబునకు ననువాదకంబయినయేకపచనంబే యేకశబ్దంబువచ్చుటన్యాయ్యంబుగాన బదార్థద్వయంబును బోధించుచుఁ బ్రకృత్యర్థవిరుద్ధంబయినద్వివచనప్రీత్యయంబురాదని భావ్యతాత్పర్యము. ఇట్లే ‘నాలుగ’ నినయర్థమును ధారాశముగాఁ డెలుపునట్టి చతుశ్శబ్దంబు చాకచక్యంబుతో నివృట్టిల్లఁగా, చతుశ్శబ్దాన్నియును “ద్వైచ, ద్వైచ” యని యేకేశ్వంబు గలిగించి ప్రకృత్యర్థంబైన ద్విత్వంబునకు విరుద్ధంబయిన బహువచనప్రీత్యయమ్మించినచోనట్టి ద్విశబ్దంబు, ఏకేశ్వంబెందుకురాదని యడిగినవారిలకు, సార్థకత్వంబును గలిగింపక యసర్థప్రదమగుననియు, భావ్యమం దుద్దోషింపఁబడినది. పైనిజెప్పిన కారణంబులవలననే దశాంతశబ్దంబులవలననున్న

యంతయులకు నేకేశ్వరులు గలుగనరదు. కాని యిట్టి దుర్బలంబైన పశువులం గైకొని యెంతో గగనంబుగా నెంచుకొనుచు సంచరించువారికి వేటాకరు పరిజ్ఞాతలు సాహాయ్యపడవందున నే కాకతనంబు సంఘటిల్లి, యేకేశ్వర్యంబు రాకపోదని నమ్ముచున్నాడను.

2. చాక్రేపాత్రభాష్యధ్వనియుం గూడ నెట్లులున్నదో కొంచెము విన్నవించుచున్నాడను. చార్థంబులలో నొకయంభంబైన సమాహారంబునందు ద్వంద్వప్రకరణంబున భాష్యంబులోనిట్లు శంకాసమాధానంబులు వాక్యవ్యతిరేకమున్నవి. “ఏకాదశద్వాదశేతికో యంసమాసః | ఏకాదీనాం దశాదిభిర్ద్వంద్వః | ఏకాదీనాం దశాదిభిర్ద్వంద్వైశ్చ తిరేత్ విశత్వా దిషునచ సంప్రాప్నోతి | ఏకవింశతిః ద్వావింశతిః” అని చెప్పించుచు “తి హ్యేకవింశతీ సంతదానపుంసకలింగంప్రాప్నోతి | లింగమశిష్యంబో కాశ్చ యత్సాన్నింగస్య” అనియు ససంహారంబున పేర్కొని. పూర్వోక్త భాష్యంబున సమాహారప్రకరణంబులో నేకాదశద్వాదశశబ్దంబులున్న నాధువులని శంకంచుకొనుటంబట్టి దశశబ్దంబునకు గొందఱును యేకాదశవాతసంఖ్యలకు సంబంధసంఖ్యాన్యమందు సమాహరద్వంద్వంబున పేర్కొనబని ధ్వనించుచున్నది. సవాతసంఖ్యలలోనే యిట్టి సమాహరద్వంద్వంబుండెనేని “ప్రథమాతిక్రమశేకాలిగా భావాత్” అనున్యాయంబునకు వ్యతిరేకముగా నేకద్వాదశులను మీఠి యేకాదశద్వాదశాదిసంఖ్యాశబ్దప్రకరణంబానుధావనం బెల భాష్యకారులు చేసిరి? కావున సవాతసంఖ్యలలో నొంకొంటికి సంబంధసంఖ్యాన్యమందు సమాహరద్వంద్వంబు లేదన్న భాష్యతాత్పర్యంబు నిశ్చితమగుచున్నది. అందులకుఁ గావించుటగా “సంఖ్యానూ అథాసంప్రీత్యావర్య పద్యాత్సాద్వానోకేశ్వరః” అని యేకద్వాదశశబ్దంబులకు నేకేశ్వర్యవృత్తిని నిశ్చయించుటలోఁ జెప్పిన సమాహరభాష్యన్యాయములే యీ సమాహారద్వంద్వంబున పేర్కొనబునందును హేతువులగుచున్నవి యనినాబుద్ధికఁ దోచెదని. ఏకాదశశబ్దంబులకు నేకేశ్వర్యవృత్తిచెప్పి యాశబ్దంబుపైఁ బ్రకృత్యర్థవిరు

ధంబగు ద్వివచనాదులుంచినను, ద్విశబ్దాదులవలన నట్టి ద్విత్వాద్యర్థముక
ఖ్యలు యుపసాహిత్యులైనట్లు స్ఫురింపక “ఏకా” ఇత్యాదులవలన, ననవో
యులన్నయిప్పొక్కతార్థం బెట్టుటలోఁచునో; యట్లే ప్రకృతంబునండు
నేకదావ్యదులకు సమాహారద్వంద్వంబు రచించినను, త్రిత్వాద్యఖండసంఖ్య
లను స్పష్టంబుగాఁ జెప్పటకుఁ బ్రసిద్ధంబులైన త్రిశబ్దాదులు జగరూప
బులగుచుండ, నేకదావ్యదులకు నొసరించిన సమాహారద్వంద్వంబులవలనఁ
ద్విత్వాద్యఖండార్థసంప్రత్యయంబు కలుగనేరక తాదృశసమాహారద్వంద్వ
భుటకములైనను, నేకదావ్యదిశబ్దంబులు వెవ్వేటుగాఁ దమతమయర్థంబు
లమాత్రమును బోధించుటలో వినియోగించినందున స్వాభిధానకత్తి విర
మింపఁగా, నన్యోన్యసాహిత్యవిశిష్టసంఖ్యాబోధము (సంకలితార్థప్రతిని)
స్ఫురింపజేయఁజాలవని భావ్యతాత్పర్యము. త్రిత్వాదిసంఖ్యార్థబోధము
నందు ననన్యసాధారణంబైనస్వాతంత్ర్యమును విహించి రూఢంబులైన
నిర్భయంబుగాఁ ద్రిశబ్దాదులు జగజ్జగీయమానయశంబుతోఁ బరిధవిల్లు
చుండఁగా, నట్టివానిముందట నెంతోకట్టకట్టకొని సమాహారాదిద్వంద్వం
బుల నొందివచ్చినను నేకదావ్యది శబ్దంబులు తమలోఁ బ్రత్యేకముగా
నొకదానిని లేనట్టి పరిణీయకత్తిని నన్యోన్యసాహిత్యంబునఁ జమకుఁ జే
చ్చిపెట్టకొని లోకంబులో వ్యవహరించుటకు జంకి సిగ్గుపడుంగాని, యట్టి
సమాసంబులలో నున్నయయ్యవే, వెవ్వేటుగా జన్మప్రభృతి దమకు జగ
ద్విదితంబైన స్వకత్తిని విడనాడక స్వాన్ధంబులు భిన్నభిన్నంబుగా వెల్లడిం
చుకొనుటలో నేమిప్రతిబంధము గలదు? కాబట్టి యేకాదశాదిశబ్దంబు
లకుఁ దక్కఁ దక్కినసంఖ్యలకు సమాహారంబు చెప్పినను, నఖండ
సంఖ్యార్థబోధము (నిరస్తావయనసంఖ్యాప్రతిని) శబ్దకత్తి స్వభావంబునంజేసి
కలుగనేరదని భావ్యతాత్పర్యము. నియమంబు సజాతీయవిషయంబు నచి
క్షించునుగాన, ఏసమాహారాదిద్వంద్వంబులలో నేకాదిసంఖ్యలు దశాక్ష
సంఖ్యలతో నమసించినపుడు సంకలితసంఖ్యార్థబోధంబు నిచ్చునో, తద్దే

సమాహారద్వంద్వంబులలోనే యేకాదినవాంతసంఖ్యలు సమసిందివత్తును
సంకలితార్థంబు నియజాలవని సంకలితసంఖ్యార్థంబు తత్ప్రత్యభాష్యప్రకర
ణంబునంబట్టి నియమింపబడుచున్నది. కాని ద్వంద్వంబు నియమింపబడ
దు. సమాహారద్వంద్వంబులో ద్వివ్యంబులు విశేషణంబులును, సాహిత్య
మప్రధానముననియు, ఇతరేతరద్వంద్వంబులో సాహిత్యము విశేషణము
ను ద్వివ్యంబులు ప్రధానములుననియు, కాస్త్రీమర్యాదననుసరించి యేక
ద్వంద్వదిశబ్దంబులకు సమాహారద్వంద్వంబు చెప్పినచో సాహిత్యప్రధా
న్యమునందేనే సంకలితసంఖ్యా ప్రతీతి తప్పక మ్మరించుననియు, గాన నట్టి
వ్యంబులందు నితరేతరద్వంద్వంబే రచింపవలయుననియు నట్టిసంకలిత
సంఖ్యాప్రతీతికొఱకే “ఏకాదశ, ఏకవింశతి” ఇత్యాదులందు సమాహా
రద్వంద్వంబు చెప్పిన భాష్యసారస్యము ధ్వనించుచున్నదియనియు జెప్ప
టకు నవసరంబు కానిపించదు. ఏకాదశాదిశబ్దంబులలో నితరేతరద్వంద్వ
ద్వంద్వంబుసేయఁగా నిత్యబహువచనాంతదశశబ్దాంతసమాసంబులలో బాధ
లేకున్నను “ఏకవింశతి” “ద్వావింశతి” ఇత్యాదులందు నితరేతరద్వంద్వం
బువలన, సమాసంబులో “ఏకవింశతీ” అని ద్వివచనాసత్తి కలుగునను
కాణంబుననే సమాహారద్వంద్వంబు రచింపబడినదికాని సంకలనార్థప్రతీ
తికై కాదు. కావుననే చాక్ఠేసూత్రీభాష్యంబున నిట్లు వాయఁబడినది.
“ఏకాదినాందశాదిభిర్ద్వంద్వ ఇతిచేద్వింశత్యాదిషు వచనప్రసంగఇతి; నై
షదోషః, సర్వోహిద్వంద్వో విభాషైకవద్యవతి, తదాతప్యైకవచనం త
దానపునఃకలింగంప్రాప్నోతి, లింగమశిష్యం లోకాశ్చోయత్కల్లింగస్య”
అని యుపసంహరింపబడినది. పై నిజావఁబడిన చాక్ఠేసూత్రీభాష్యము
లో శేషవింశత్యాదులందు ద్వివచనాదులువచ్చి రూపమందు దోషంబు గ
లుగుననియు, కావున సమాహారద్వంద్వంబు రచింపబడనేని లింగములో
కాశ్చోయమునందున నపునఃకలింగముగాక స్త్రీలింగమే యుండవచ్చు
బుద్ధియు భాష్యంబున జెప్పఁబడినదిగాని సంకలితార్థప్రతీతి కలుగనేరదని

యాపత్తి యీయఁబడలేదు. సమాహారద్వంద్వరచనవలన ముఖ్యంబుగా సంకలితసంఖ్యాబోధమే తోచునెడ సట్టిదోషోద్ఘాటనంబునీయక యట్టి సమాసంబుల నితరేతరద్వంద్వంబు నొప్పుకొనుచు వచనంబులజేసి దోషమునచ్చుని యెట్లు రూపనిష్పత్తిదోషంబుమాత్రమే చూపఁబడినది? కాన, ఏకాదశశబ్దము మొనగొని అస్తాదశశబ్దాబువలకు రూపనిష్పత్తిదోషంబు లేఁదున సమాహారేతరేతరద్వంద్వంబులలో నేదియైనను జేయవచ్చునియు, సంకలితార్థబోధంబు “ప్రియుక్తానామన్వాఖ్యానాత్” అనున్వాయంబున శబ్దశక్తిస్వభావంబుననే కలుగుచునియు, భాష్యకైయయటముల తాత్పర్యంబు చాక్షేమాత్రమునొద్దఁ గరితలామలకంబుగాఁ గానవచ్చుచున్నది. అందుచనే ద్వ్యష్టచసూత్రాశ్రితమున “ద్వావిదిశ తితి, సమాహారద్వంద్వస్త్రీత్వంలోకాత్, ఇతరేతరయోగస్తున, తత్సా త్రిభాష్యే ఏవస్థుతానభిధానాత్” అని యేకవింశతిద్వావింశత్యాదుల యందు నితరేతరయోగంబులకు ననభిధానమని చెప్పచు నిట్టిశబ్దంబులకు సంకలితార్థబోధంబు శబ్దశక్తిస్వభావంబునఁ గలుగుచుని యభిప్రాయపడి “ఎస్తుతః సంఖ్యాంతరాణి నిరస్తావయవాన్యేనేకవింశత్యాదీని” అనితుట్ట తుడచు లిఖింపఁబడినది. కాబట్టి యేకద్వావిది శబ్దాబులకు సంకలితసంఖ్యా ర్థమందు సమాహారేతరేతరద్వంద్వంబులకుననభిధానంబుగాని భిన్నానప్రకృతి యుం దట్టిసమాసంబులు ఘంటాపథంబుగా నొప్పుచుండునని తోచుచు న్నది. కాన సమహారస్థలంబున సంకలితార్థకల్పనంబు నరనంబుగాఁ గాని పింపదు. మఱియు సిద్ధాంతకామునిలోనే ద్వ్యష్టచసూత్రమునొద్ద “ద్వా చ, దశచ” అని సంకలితసంఖ్యాన్యమందు నితరేతరద్వంద్వవిగ్రహంబు రదించి చూపఁబడినను, కేఖికారులెత్తుకొని సంకలితార్థము దితరేతరయోగంబుగూడవని యాక్షేపించలేదు. సమాహారద్వంద్వస్థలంబున సంకలితార్థంబు తోచుచున్నచో “భత్రోపాసహం ఘరి, శమీద్యుషదం పౌ వ్నతి” ఇత్యాదీనమాసములకు ఏదాన్యంబులకు సంకలితంబు గలిగి విరుద్ధా

ర్థంబగును. ఈయర్థంబున, సూ “ద్వ్యేకయోద్ధివిచక్షైకవచన” అను సూత్రీకారప్రయోగంబును “సమాపాగాంక్షేష ఏకవిభక్తావితీయత్యుచ్య మానేద్వివిహావ్యరపిక్షేషః ప్రసజ్యేతి” అను సమాపసూత్రీస్థభాష్యప్రయో గాదులును దృఢపఱచుచున్నవి. భిన్నాన్వయస్థలంబున సంఖ్యావాచక పదం బులకు ద్వంద్వంబు నిర్వివాదంబుగా నుండవచ్చునందులేని “క్లీ” ఏకద్వి కరణేహేతూ! మహాపాతకపంచకే! తృణవన్మన్యతేకోప! కామాయః పంచ కారయః! అను నైషధకావ్యమునందలి పద్యంబులోఁ గోపము ఏకకరణ మందు హేతువనియు, కామముద్వికరణమందు హేతువనియు, అనఁగా, ఒకబ్రహ్మహత్యనే చేయుటకుఁ గోపము కారణమనియు, సువర్ణాస్త్రేయ గురుతల్పగమనములను రెండుమహాపాతకములను జేయుటకే కామము కారణమనియు, లోభ మైదుమహాపాతకములను జేయుటకుఁ గారణము గానఁ గోపకామములను దృఢాతుల్యముగా లోభము చూచునన్న పద్యా ర్థంబులో “కోపకామహా” అను ద్వంద్వంబులో మొదటనున్నకోపము “ఏకద్వి” అను ద్వంద్వములో మొదటనున్నయేకశబ్దముతోను, తర్వాత నున్నకామము తర్వాతనున్న ద్విశబ్దంబులోను యథాసంఖ్యముగా భిన్న భిన్నపదార్థంబులతో నన్వయించినందున నిచ్చట సంకలితసంఖ్యాప్రతితి లేదు కాబట్టి యేల నాగేశపండితు లీకవి ప్రయోగంబును ససాధుని యాక్షేపించినో యుత్తరంబు చెప్పవలయునని శంకింతుడేని సావధానది త్తంబునఁ జిత్తగింపవలయును.

సమాధానము

“ఏకద్వి” అను ద్వంద్వంబులోనున్న “ఒకటి” “రెండు” అను సంఖ్యలతో “కోపకామహా” అనుద్వంద్వంబులో నున్నరెండుపదార్థము లగుకోపకామములకుఁ గ్రహమాన్వయము కుదురదని “అద్యంతోట తో” సూత్రీస్థభాష్యకై యటవివరణముల తాత్పర్యమై యున్నది. ఇట్లు నన్వయి యేకదేశంబుగా స్థాచివులాకన్యాయంబున సుదాహరించు

చున్నాడను. “అద్యంతౌటకతో” సమాసవిదేశోయంతత్ర సజ్జాయతే
 క ఆదికోనైతి తద్యథా—“అజావిధనా దేవదత్త యజ్ఞదత్తే” ఇత్యు
 క్తేతత్ర సజ్జాయతే—కన్యాశాధనం, కన్యావయ ఇతి భాష్యం॥ యద్యపి
 దేవదత్తస్య యజ్ఞదత్తస్య చాజా అవయశ్చధరమితివాక్యేపి క్రీమవ్యవ
 స్థా నాస్తితిథాపిసమాసీనుతరాం నాస్తీతి ప్రతిపాదయితుం సమాసఇత్యు
 క్తం, కైయటః॥ సుతరామితి, యత్ర సాహిత్యస్య నియమేపప్రీతిః,
 పృథగుపస్థితిశ్చ, తతాపిచేక్ష్కరీమవ్యవస్థా కిమువక్తవ్యం సాహిత్యప్రీతి
 తా వప్యృథగుపస్థితోచేత్యర్థః, వివరణం॥ “దేవదత్తయజ్ఞదత్తులు అజావిధ
 ధనులు” అన్న సమాసస్థంబులో దేవదత్తయజ్ఞదత్తులిద్దఱలో నెవరివి మే
 కలో యెవరివి గొత్తలో తెలియఁబడవని భాష్యము. దేవదత్తులకు య
 జ్ఞదత్తులకు మేకలును గొత్తెలును ధరమయ్యట్టి వాక్యమునందును య
 థాసంఖ్యము చెల్లదు కాన సమాసమందు సుతరాం క్రీమాన్వయములే
 దని కైయటము. ఈయభిప్రాయమునే వివరణకారులు నాగేశపండితులు
 ను సమ్మతించుచున్నారు. దేవదత్తయజ్ఞదత్తులు జరస్థిరాస్తులను బంచు
 కొనిరియన్నదోట సాహిత్యమువలన సమాసవిశిష్టార్థముతో సమాసవిశి
 ష్టార్థము సంబంధించు గాని క్రీమాన్వయము లోకమర్యాదననుసరిం
 చి కలుగవని గ్రంథకర్తల తాత్పర్యము. కనుక గ్రీమాన్వయములేక దే
 వదత్తయజ్ఞదత్తులుభయులును జరస్థిరాస్తులుభయులునుభాగించుకొని
 రి యన్నయర్థంబుతోచును. అట్లే సీతారాములను భరతశత్రుఘ్నులు
 పూజించిరియన్న వాక్యంబునందుఁగూడ సీతారాముల నుభయులను భ
 రతశత్రుఘ్నులుభయులు పూజించిరియన్న యర్థంబగుఁగాని సీతను భ
 రతుడును రాముని శత్రుఘ్నుఁడుబూజించిరియనికరీమంబు చెల్లనేరదు.
 ఈయర్థమే “అద్యంతౌటకతో” అను సూత్రమునొద్ద శేఖరమందు వా
 యఁబడినది. “యద్యప్యత్ర మితితస్య నైకతాన్వయ ఇతిదవ్యందోష
 ప్రాప్నోతి తథాపిసమాసాద్యో రన్వయబోధోత్తరం యథాసంఖ్య మితి

సూత్రారంభ సామర్థ్యాత్వసః ప్రత్యేకమన్వయః | లోకేష్టేవం రీత్యా
 ప్రయోగో సాధురేవేతిభాష్యేస్పష్టం కావున బ్రహ్మణ్యమందును “కోప
 కామా ఏకద్వికరణేహేతూ” అనినచోటను “కోపకామా” అనిన ద్వంద్వ
 మయొక్క విశిష్టార్థము “ఏకద్వి” అనిన ద్వంద్వమయొక్క విశిష్టార్థము
 తో నన్వయించును. “ఏకద్వి” అనుదాని విశిష్టార్థము ప్రకరణసంబంధ
 వశంబున మూడు (మహాపాతకములు) గాన సంకలనముచేయుగాఁ గో
 పకామము లుభయములు గలిసి మూడుమహాపాతకములను జేయ
 హేతువులగుననియర్థంబగునుగాని కోపమొకదానిని (మహాపాతక
 మును) కామంబు రెండింటిని (మహాపాతకములను) జేయహేతువులైనని
 సక్రిమాన్వయంబు రానేరదని శేఖరకారితాత్పర్యము. దేవదత్తుడు నూ
 టురూప్యంబులును యజ్ఞదత్తుడు రెండునూటలరూప్యంబులును సీయవల
 సియున్నపుడు, దేవదత్త యజ్ఞదత్తు లుభయములును గలిసి “గర్గాశ్శతదం
 ద్యంతాం” అనుచోటనందువలెనే సముదాయ వాక్యసంసమాప్తి న్యాయం
 బునమూడువందలరూప్యంబుల సీయవలసియుండియునిచోకన్యవహర
 ము కలుగును. అచ్చటి ప్రకరణసంబంధవశంబున ధనభాగంబుల న్యూన
 తాధిక్యంబులు తెలియును. అట్లే ప్రకృతంబునందును గోపకామంబులు
 మూడుమహాపాతకములు నేయుటకు హేతువులనిచోఁగూడ, ఉచితత్వ
 మునుబట్టి కోపము బ్రహ్మవధంబునకును, కామము సువిణాస్తేయగును
 తల్పగమనంబులకును గారణములనిచ యర్థంబుతోచును. కాని కోపము
 ప్రత్యేకముగామూడింటికి, కామము ప్రత్యేకముగా మూడింటికిని గార
 ణములుగాలేవు. “శ్లో॥ కామపష కోధపష రిజోగుణసముద్భవః” అనుగీ
 తావాక్యమునఁ గామము కోపమనెడి కార్యరూపంబునఁ బరిణమించుటం
 జేసి “తదనన్యత్వో న్యాయంబునఁ గోపము రూపాంతరముం బొందినకా
 మమేకానఁ గామంబు మూడుమహాపాతకంబులకును గారణంబైనను గో
 పంబారీతినిగానేరదు. కనుకఁ గోపకామముల కార్యాచిత్యము ననుసరిం

చి తాత్పర్యసమన్వయంబు చేసికొనవలయునని తోచుచున్నది. పూర్వోక్తకారణంబులచేత “ఏకద్వికరిణేహేతూ” అనుచోటను సంకలనార్థంబు లెప్పునందున “త్రీయాణాంకరిణేహేతూ” అనవలసియుండునని శేఖరకారతాత్పర్యమైనట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఇట్లుకొస్తార్థంబు నాలోచింపఁగా నవాంతసంఖ్యలకు సంకలనార్థంబులేని స్థలంబులందు శంకనొండక నిరంకుశంబుగా ద్వంద్వంబు నివ్వబెట్టునని స్పష్టమగుచున్నది. సాహిత్యరత్నాకరము దోషతరంగము. శ్లో॥ “సాఖోవాహపద త్రిసప్తదశదోర్గల్లశ్చవే” అనుశ్లోకమునొద్ద “త్రిసప్తదశదోర్గల్ల ఇత్యత్ర వింశతిదోరితి వక్తవ్యే త్రిసప్తదశదో రిత్యపుష్టార్థం॥ ప్రకృతానుపయక్తాః మపుష్టార్థం తదుచ్యతే ఇతిలక్షణాత్” అని యున్నది. “త్రిసప్తదశదోర్గల్లః” ఈస్థలమందు “ఇరువది” అన్న యర్థమును, మూడు, ఏడు, పది, అను మూడుసంఖ్యల సంకలనంబుచేసి చూపుచు నపుష్టార్థదోషంబునకే యదాహరణముగా నీబడినది. ద్యుతసంస్కారంబులకు నుదాహరింపఁబడలేదు. ఇట, మూడు, ఏడు, సంఖ్యలుచవాంతసంఖ్యలలోనివి గావున సంకలనంబులో సమాసంబై యగుదురునో సంశయింపవలసి యున్నది. అట్టినిషేధము కేవలముచు నవాంతసంఖ్యలకే ద్వంద్వము చేయునపుడు చెల్లుచుగాని యతీతసంఖ్యాసమభివ్యాహుళంబున నిషేధంబు ప్రసక్తిలేదునని తోచుచున్నది. ప్రకృతంబున నవాంతసంఖ్యాతీతమయిన దశసంఖ్యకూడ నున్నందున నట్టినిషేధము చెల్లునని ధర్మాంతరావేశితాత్పర్యమయినట్లు భవించును. కాన సంకలనార్థస్థలంబు కానిచోట్లు నవాంతసంఖ్యలకు ద్వంద్వంబుండవచ్చును.

1 ఏకద్విత్రిచతుష్పంచగుణావ్యూహాదిషుక్రిమాల్. వేదాంతపంచకీః
పం. భూ.

2 ఏకద్విత్రిచతుష్పదానియువశేర్షద్యుః క్రిమాదాతవే }
3 యాతస్యాన్తకరిగ్రహేయదిచతుస్త్రీద్వ్యంఘ్రిధిష్టోత్థితా }
తాలామృతము. ౧ చిం 3 చిం

4 భుభూక్త్యాః కువనవోద్భిభవాః భుతిభ్యో మ్బద్ధిందవోనవనవయీ
తయో (౧౯౯) ర్క పతాః—శబ్దశాస్త్రనిరంకుశ ప్రజ్ఞాధుర్యుడయిన
గణేశపండితులగ్రహలాఘవగ్రంథము. స్వప్తికరణాధికారము

5 బింబంమేద్విద్వికరితుః (౬౫౨౨) సంఖ్యా—సిద్ధాంతశిరోమ
ణిః చంద్రగ్రహణాధికారము భాస్కరాచార్యప్రియోగము; ఇతంశు శబ్ద
శాస్త్రమురానివాఁడు శాస్త్రాంతరపఠనంబునకు దగఁడని వ్యాకరణమును
నుసించెను.

6 ఏకద్విత్వాద్వికరేదాస్సు రిదంసాఢారణంస్మృతం—భాస్కరాచార్య
కృతలీలావతిః మిశ్రోవ్యవహరిము

7 ఏకద్విత్వాద్వి మూషావహనమితిహోబూరిహిమేభూమి భుశుః
లీలావతిః మిశ్రోవ్యవహరిము

8 ద్విత్వాద్విత్వత్వక్ష్యానాః । దశనేన్ద్రయమాంతః—వేదాంః
చిత్రీకరము

లీలామత్యాదులలోఁ గేవలసంఖ్యావాచకంబులగు ద్విత్వోబ్బుది.

1 అయేబాలేలీలావతి మతిమతి బూరిహిసహితా ద్విత్వ చ ద్వి
త్రింశత్త్రి సవకశతాష్టాదశకః లీలా. పరి.

2 చతుశ్శేష్వివత్త్రికాః । భూస్త్రిశ్శేష్వివత్త్రికాః—శేష్వివవ
హరిము. లీలావతి

3 ద్విత్వమైకా ౧౫౨ రూపపక్షసాః—సూర్యసిద్ధాంతము స్వప్తికర
కారముః ఉత్క్రమజ్యాప్రకరణము.

ఇట్లు దిగంతవిశ్రాంత ప్రచండ పాండిత్య ప్రభాభాసురులై పండి
తలోకబాంధవులగు మహాసూరులు ప్రయోగించిన సుకరిసహస్రప్రియో
గంబులింకను బ్రవర్తిల్లుదున్నయవి. 47 వ పుటయందు యుక్తిప్రమా
ణంబుల బండితులు చెప్పవచ్చునని యున్నందున రూపసాధనవిషయ

ములోఁబ్రహ్మాణపురస్కరముగాఁ గొన్నియుక్తియుక్తములై యుత్తలను వచించి యీవ్యాసమును వ్రాసినాఁడను. ఈనాయుపన్యాసమున న్యా యాభాసముతోఁచెనేఁడతంసంతశ్శ్రీతు మహాంతి సదసద్వ్యక్తహేతి వః" అను కాళిదాసవచన న్యాయంబుచఁ బండితులు పరామర్శించి పర మాత్మప్రదేశసమందు నాకుమ్మాదర్శులగుదురుగాక !!

ఇట్లు విన్నవించు విబుధవిధేయబంధువు.

కల్యాణి వేంకటరామశాస్త్రి

28—9—12

అద్వైతకాలేజి.

ఉభయభాషాధ్యాపకపండితుఁడు.

రాజమహేంద్రవరము.

(ఇయ్యది బంధుపురీవాసులు సర్వదా పండితగోష్ఠీచరాయణ బ్రహ్మకీర్తి జంభ్యాల గౌరీనాథశాస్త్రిలవారి కిశోరికోశంబుపై నీఁబడిన యభి ప్రాయము. ఆపాత్రము తెలుంగుభాషలో నున్నందున నాంధ్రీభాష లోన యిదియు వ్రాయఁబడినది.)

దర్బారునభాష్యకుల ప్రేరణంబున రచింపఁబడి చనువఁబడిన

శ్రీ జార్జిథీల్లీపట్టాభిషేకముక్తావళి.

SANSKRIT VERSES.

- 1 శ్లో. శ్రీరమ్యాకారవిష్ణో రపిమ హిభృతి య త్రామకంపావగాస్తే
యస్తాద్భ్యో స్వహూపాశ్చరీణమతిలమాం భారతక్షోణివృద్ధిః
యంనేత్యం సంగిరంతేసుకుమరుభవజ్ఞానవంశోజనాః శ్రీ
శ్లాఘ్యోశాజ్జనామా విభురుద యమితాత్సాన్విభామావతంసః
- 2 శ్లో. అలంకృత్యావాసంజలభిహృదయస్థాంగలమహా
నృణా మత్రీత్యానాం నయచతిమియంహంతుముదితః
చిరాదాస్తాక్షీ నాత్సుకృత పరిపాకాత్సముచితా
జ్జయశ్రీమార్జా జార్జిర్వ్రజతి విదితంధిల్లినగరం.
- 3 శ్లో. యఃకీర్త్యా లోకబంధుశ్శ్రుతివివరముఖే కర్మసాక్షీతిగీతః
శ్రీహిందూరాజ్యవర్తిప్రకృతిసముదయాధారభూతంయమాహుః
జార్జిశ్రీచక్రీవర్తీ కృతసకలమహీపాలనో మిత్రీభూతో
మేరీచ్ఛాయాసమేతస్సుగుణమణిగోవర్ధతా మార్కచంద్రీం.

TELUGU VERSES.

- కా. శ్రీరాఘోన్నతి మూలభూతకరుణా శ్రీయోమరందోర్భాకా
శాలిన్వృత నగోరుహుంతు జగజ్జాలేంద్రీ బాలశ్రీయా
లాలిత్యాభినయ ప్రద్యున సముగ్లాగుంతునా సీశ్వరుం
జాలోకంతుతి జార్జిభూవరు గుణుంబాఘ్య గృహస్థప్రీతోన.

మ. కనకాద్రింగొని రత్నసానువులెసంగ హాళి గావించుమే
దినిదేవింబలె గోహినీయరుముడివ్య పృథాజాలభూ
రినుతంబామకుటంబునక మొయుమేరీదేవి సౌభాగ్యశా
లినియై మేల్నిరినంపదల్ చెలులు వోలె గొల్వ వర్ధిల్లెడుగా.

6 శా. “నావిష్ణుః పృథివీపతిర్భవతి” యం చార్యుల్ వచింపక గుణ
శ్రీవృద్ధి బురుషోత్తమును నగు జార్జిత్మౌతలాధీశుభూ
దేవీసంగ్రహణోత్సవంబు భగవద్గోక్షి నారాయణాం
శావాప్తంబగు మార్గశీర్షమున నొప్పగుగ న్యాయంబగుగా.

చ. అవనికి మితుకై డెవ్వరును నస్తమితింగనఁ గా “నవో నవో
భవతి” యటన్న వేదపరిపాటిని జార్జియుఁ జక్రవర్తిత
స్వవిధిని బొంది శూరకరసంగ్రహణై పృతి పత్మలాశశాం
కవిధమునం జెలంగ మన కన్నుల నద్దిభజింపఁ గాదగుగా.

శా. శ్రీవిష్ణు పృతిబింబమై తనరుజార్జిక సర్వ సర్వంసహ
దేవీసంగ్రహణాభిషేకమున ధాత్రీనాథు లేతెంచి సం
సేవం గాంచి సహోదల పృతిఫలకమితుకై సమీపించురా
జవంబుల్ బలె లక్ష్మీకై నెలవులై చెన్నొందఁ జూడగదగుగా.

9 మ. పాగకార్యబ్బులు మంటచాలెఱుపులుం బొంగారు కన్నీటియే
టిగముల్ నల్పిన దాండయాత్రీకులధాతీవృష్టులేచక మహా
యుగమై తోచినదుర్దినాభిబహుదుర్యోగంబు మాయించి బల
ముగముగా గూర్చెను నాంగిలేయవిజయజ్యోతిశ్శ రచ్చందిశిత.
సీ. శనుతెప్పపాటులోఁ గాళికా జనుధాను

శకటినై పుణి యోగశక్తిగాంగఁ

నూ క్తి బ్రహ్మణ్య సార సాక్షి .

బ్రతివహార్యముఁ బ్రత్యక్షమఁ జాలు
 తిగవార్తయు దివ్యదృష్టి గాఁగ
 గొడ్డుభూమియుఁ దీకుల్యామృతౌషధీ
 రసలబ్ధి రన్నగగ్ధవతిగాఁగ
 మహి నిరక్షరకుక్షిమయమునాదేశంబుఁ
 బల్కునాతికి నాటవట్టుగాఁగ

శ్రీ. గీ. నఖలజనులకు సర్వసౌఖ్యంబు లొనఁగి
 సర్వవర్ణంబులందును సామ్యబుద్ధి
 న్జుయ సర్వత్ర సర్వదా నేర్పుగల్గి
 ప్రబలుచుండెద నాంశ్లేయపాలనంబు.

12 చ. తహతహపాలు నొందువనితామణులగ గనఁజాలలేక శ్రీ
 నహగమనంబు మాన్పుఁ దగుశాసనముల్ లిఖించి యెంతయో
 యిహపరసాధనంబయినయెక్కుఁజుబున్నెముఁ గట్టకొన్న యీ
 మహిత గుణాంగిలేయులకుమాపరిపాలన మేరు మెచ్చనే?

మ. అలవికా మీసినదుండగంబులను మొంకొదండకారణ్యభూ
 ఖలమార్గంబుల ధర్మమూర్తులనఁగా ఘంటాపథశ్రీల్ నిర
 ర్గళధాటిక జొరఁజెట్టి చోరభయముల్ గాసిల్లఁ గావర్తకం
 చిల భారాళ మొనర్చురాజ్య మిదిగా కేరాజ్యము గంటిమే.

చ. తనసతిజాహ్నువింశెనయుదారయు స్వీయసురసుసంఖ్యనం
 దనులు రమాభకస్యయు సుధామయవాక్కును గల్లుజార్జిపా
 వనగుణరత్నంబుఁ జూచి యొరుపచ్చ సహింపక పాగరుండుతో
 భనిదినఁ గాంచితిమ్మ! పతి భారతవర్షవసుంధరామణి!

15 డి. దూరమునుండి జార్జిగుణధుర్యుడు కూర్చొని నిన్ను జేరు; మే
రీరమునీమునిగతుణము బ్రేమను వీడకయుండు; దన్మనో
హరిణులై సమీయిరువురిందలియంతర మెంచజాలనె
వ్వారలు గొప్పయో చెవును! భారతవర్షవసుంధరామణి.

శా. ఏకచ్ఛత్రస్యపాలభూరమణి! యోహిందూధరితీమణి!
యోకామ్యార్పణకామధేనుసరిణి! జ్యోతిర్విదుల్భూమియం
దాకర్షించును శక్తిగాంచిరట; నీదాశక్తియో చిత్రీహా;
నాకర్షింతువు సింధు వడ్డినను నాహా! సార్వభౌమాంకునేక

చ. ఘలియనఁదగ్గచోటను గమభ్రమ ఢిల్లియటంబు! మానులి
య్యిలజగదీశ్వరుండలఘలీశ్వరుడై తనకూర్మపృష్ఠమం
దెలమి వహించునట్లు వహించుటఁ జేసి ఘలీశ్వరాఖ్యతోఁ
బిలిచిరి ధర్మజాదులను బ్రేష్ట మాగతి జార్జిభూపతి.

16 శా. శ్రీజార్జిధ్రువసార్వభౌమ! కరుణాసింధూ! విధిబాంధవ
వ్యాజవ్రీము బితామహీమణి యొనర్పంజాలె రాజ్యంబు ము.
న్నీజశ్శాలియుఁ దండ్రి మిత్రీతకు నుద్యోగించి భాసిల్లె. నా
యాజాడగ ద్విజరాజనంస్కుణ దీర్ఘాయుండవై యేలుతక.

మ. రవి యెందాఁక దివిగ గ్రహవనిపయుఁ రాజ్యంబుచెల్లించునో
యవదాతాంశుడు తారకా దయితుడై యానందముఁజెందునో
ధ్రువ్రాజుఁగ నక్షయుషీంధ్రమండలిపయిగ రూఢస్థితిగబొందునో
యవనీదేవత నాంగిలేయవిభవే యందాఁకఁబాలించుతక.

చ. మయుఁడనుపూర్వదేవత సమంచితభక్తిని బృథ్ఘసారథి
పీయవచనంబు నొంది యొనరించిన ధర్మజానన్మణి పృథా

మయవభయో యనంగ వనమాన మునంగచిత్తకాళలో
దయసభా బాధసారథి పదమ్యుని వాల్మీకిభాగ దలంచెదన్.

చ. తిరుంగజ్జనమా 1838 శకవిష్వద్ధినిబాండువిరోధకృత్తు నావ
ర్థవతి నో సలక్షణత రంజలే. మంగళవారమై సుమా
ర్గచతుర కృష్ణసప్తమి రాజమహాతిథియయ్యెనాం! న
వ్యవదనినొంద జార్జిపతి భారతవర్షధరాభిషిక్తుడై .

౧. ఓతినాచావెలనాటి బ్రాహ్మణులలో శ్రీవేదశాస్త్రార్థ
డితిధన్యంబగువీరభద్రపుర నిర్ణింద్యా గ్రహారాజున
శ్రీశకల్యాయభిధానసంతతి సగోతుండాంధ్రగీర్వాణగీ
ర్యతుఃమణివేంకటరామశాస్త్రియిటు కూర్చుకాడిముక్తావళిన్.

నవరత్న మంగళ మాలిక.

హారాణసీ డేత్రంబునకుఁ బ్రేరినాదియని విశ్రాంతిక్ష్మా దక్షిణ
జోకంబు నధివసించినయిహోటిలింగ డేత్రంబున నాకానాక శివరాత్రి
య్యకాలంబునందు రథారూఢుండగుహోటిలింగేశ్వరుండు తనదు దృఢసం
బున నుల్లంబు నుల్లాసంబు నొందించి నన్ను స్వకీయస్తుతి విషయక మనో
రథారూఢుండేయంగ ధూర్జటిజటిల భక్తిభాసుర కవితా వితానశాలి
య్యతో సశేషరసజ్ఞ సీమనుధామ ధుంబయ్యును సశేషసజ్జా సీమ
సుధా మధురంబగునట్టలు రచియింపఁబడిన పద్య నవరత్న మంగళ
మాలిక :—

శా. శ్రీగోదావరి మాతృదేవతవలెన్ జత్తాబ్జమూర్ఛియూ
హా! గంభీర భవద్దయారసముచాయం బొంగి యజ్ఞానని
దాగ్రామి న్నను లేపుచుండెల జోర్కాడించి ప్రేరేపసి
శ్రీగంటంబడికొల్తు రక్షయిమమీ శ్రీహోటిలింగేశ్వరా.

మ. నతులన్నీకొనరించుధన్యుఁడు గుఱాల్ నాగంబులున్ బల్లకీర్
చతురంభో నిధిమేఖలాఖలమహీ సామ్రాజ్య మొప్పారను
న్నతుండై యీతనుకంచుకం బెడలినంతన్ గిత్తపై నెక్కినం
చితభిక్షుండయి కొండకాచగుబరీ! శ్రీహోటి లింగేశ్వరా.

మ. యీతిపై గోష్పదటగ్ధ సమ్ముఖగత శ్రీగౌతమీతీరై
కతవేదిన్ జలజాననంబున నినున్ జ్ఞానాక్షి వీక్షించిన
దగ్ధి చేకొన్నదె జన్మమయ్య. యిటుఁ దీర్థధ్వంసుముంద్యద్దయా
ర్జితనత్రన్ బరహంవయై పరిగడిన్ శ్రీహోటి లింగేశ్వరా.

మ. కొలువై కాశీపురంబు నివ్వటిలసీకుం బార నమ్మిందనం
కులరావంబు తపో విభూతియనియో కొటానఁ గోటల్ జగం
బులదోవంగల కొటి లింగముల చూపుల్ చాల్చి నిశ్చబ్దకుం
దిలహార్దా స్తుతమంచునుంటివె? యిటన్ శ్రీహోటి లింగేశ్వరా.

మ. పరిభాషా విధిశాస్త్రముల్ పదసమన్వయైకవాక్యత్వజై
ఖలితోరంజలి కార్యకాలమనుషుడం బందుచున్నట్లు ని
ర్భరరాగంబున నల్లుకొన్న తమదాంపత్యంబు ధ్యానించుచుం
డిరిహించెందుదు నాత్మలోన నపుడుక్ శ్రీకోటి లింగేశ్వరా.

మ. వినునీవే తలిదంపులిద్దఱునుగావే? యర్ధనారీశమూ
ర్తిని విశ్వంబునృజించి పోదెయునయారే! “ నేహనా నాస్తికిం
చన ” యచ్చట్టి శుభ్రప్రకారముననీ జాగ్రల్ల లాటంతవా
ఁగినినర్వంబులయింపనాఁగివిగదా? శ్రీకోటి లింగేశ్వరా.

శా. భాషానాథునిఁ బుష్పసాయకుఁడొంపన్మీపు పుత్రైవ్యధా
ద్యేషంబూనక శౌరినీకుముదముందింపన్ జగన్మోహినీ
వేషంబొందియుదారతన్ మెలగె నీపంపుంబృభావంబుని
శ్చేషంబానాగను న్నుతించెదమా? శ్రీకోటి లింగేశ్వరా.

మ. హరివంశోక్తులు శేషధర్మముల వ్యాఖ్యల్ యోగ వాసిష్ఠవా
గ్ధరి పాద్యాది పురాణగోష్ఠులు సదా చాటింప దుష్టాత్రిత
త్పరిశిష్టా భయహస్తదానపర సీతారామ రూపంబుదా
ల్పిరఘూర్వీశ కులంబున వెలసితో? శ్రీకోటి లింగేశ్వరా.

మ. యమిరాజేంద్రీ పురాణ దుందుభులుమోయన్ స్వల్పనారాయణా
ర్థముతోఁగూడినీపరాంశమగు సీతారామదేవానతా
రము గంగా యమునాంశ సంగమిత తీర్థంబట్లుచెంతఁజే
రిమహాఘంబులు చెందుచుండును గదా శ్రీకోటి లింగేశ్వరా.

(నాకేమము)

ఇట్లు
కోటింగ శ్రీశ్రీ నివాసి
కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రి.
ఉభయభాషాధ్యాపక పండితుఁడు
ఆర్జునకాలేజి.

